

Джерела Державного архіву Черкаської області про діяльність релігійних громад та організацій Черкащини

У статті висвітлено інформаційну наповненість та характеристики фондів Державного архіву Черкаської області до історії існування і діяльності релігійних громад та організацій на теренах Черкащини.

Ключові слова: архів, фонди, релігійні установи.

Дослідження архівних джерел з історії місцевих релігійних конфесій Черкащини, наукове осмислення їх ролі набуває в наші дні все більшої актуальності. Однією з важливих причин, що спонукали до цього процесу можна назвати його малодослідженість. Актуальність обраної теми зумовлюється ще й тим, що історична роль релігійних громад та організацій Черкащини не повною мірою висвітлена у вітчизняній історіографії. Лише деякі джерелознавчі дослідження певною мірою розкривають процес його вивчення. Огляди та публікації краєзнавців С. Кривенка [1], Л. Горенко [2] мають велике значення у вивченні цієї проблеми. Дотичними до даної теми є дослідження сучасних істориків Ю. Мариновського [3], С. Таранця [4], Т. Клименко [5]. Г.В.Папакін, досліджуючи церковні фонди християнських конфесій у складі Національного архівного фонду України, поділяє їх на чотири категорії, відповідно до церковно-ієрархічної структури. До першої категорії він відносить фонди всіх церковних установ, до другої – церковно-громадські і добродійні організації (ради, товариства), до третьої – їх конфесійну приналежність (православна, греко-католицька, римо-католицька, старообрядницька та ін.), до четвертої – фонди церковно-навчальних установ, які займалися підготовкою кадрів для релігійних установ [6].

У фондах духовних правлінь, церков, косятолів, монастирів, благочинних та релігійних навчальних закладів зберігаються надзвичайно цікаві відомості про їх діяльність, хоча кількість документів вкрай обмежена.

У Державному архіві Черкаської області зберігається не достатньо багато документів,

які б дали можливість простежити всю історію діяльності церковних установ в регіоні. До того ж, через відсутність значного комплексу документів, не всі аспекти церковної історії відбилися у матеріалах з однаковою повнотою, що зумовлене історичними військовими подіями, політичними переслідуваннями та репресіями осіб, які мали відношення до створення документів і збереження архівів, хронологічні межі не мають логічного зв'язку і охоплюють різні часові проміжки.

Однак, усі збережені фонди є важливим джерелом вивчення взаємовідносин держави та церкви, внутрішнього життя церкви, духовенства та віруючих. Дослідження архівних документів дає змогу реконструювати події різних часів, які протягом тривалого часу замовчувались через ідеологічні та політичні причини. Тому автор статті ставить за мету подати якомога ширшу інформацію, з елементами аналізу, про фондовий склад державного архіву області та рівень його збереженості, вказати на інформативну наповненість з питань історії православ'я на Черкащині, привернути увагу істориків до подальшого дослідження архівних матеріалів з метою використання в наукових розробках.

Церква займала особливе місце в історії України. Володіючи могутніми важелями впливу в економічній, політичній та ідеологічній сферах розвитку суспільства, церква відіграла важливу роль у житті українського народу. Упродовж багатьох десятиліть першої половини ХХ ст. будь-яка релігія в Україні нищилась з катастрофічною швидкістю. Церква і релігія пережили ряд драматичних криз і

знали репресій. Втрати духовних цінностей особливо вражають. У 1919-1969 рр. на території сучасної Черкаської області було закрито 10 православних і 2 старообрядницьких монастирів, близько 700 православних та 5 старообрядницьких храмів, 10 католицьких костелів і близько 60 синагог [7]. З усіх розібраних, або висаджених у повітря духовних святинь більшість була пам'ятками архітектури минулих віків. Разом з ними загинули священнослужителі, які були репресовані у трагічні 30-ті роки ХХ століття, а також і архіви.

Масове знищення православних храмів відбувалося у першій половині ХХ ст. Церкви закривались, храми руйнувались чи використовувались під сільські клуби, склади тощо. Попри те, що Конституцією СРСР 1936 р. кожному громадянину гарантувалося право на свободу вірування, церковне життя в Україні не відроджувалось впродовж ще багатьох десятиліть. У роки масових репресій великих людських втрат зазнала Церква. Для українського духовенства фатальним роком став 1937 рік. Тільки за жовтень було заарештовано понад вісімдесят священнослужителів на Черкащині [8]. Крім того, значний масив документів, було втрачено у роки Другої світової війни.

Характеризуючи склад документів, що знаходяться на збереженні в архіві, слід зазначити, що переважну більшість складають 209 фондів церков за 1710-1924 рр. та два об'єднані архівні фонди – 71-ї церкви Звенигородського повіту за 1710-1924 рр. та 56-ти церков Золотоніського повіту за 1734-1920 рр. Серед матеріалів переважне число становлять метричні книги про народження, шлюб та смерть; дошлюбні опитування; сповідні розписи; списки населення села; клірові відомості; ревізські казки; прибуткові і видаткові книги; списки членів релігійної громади; інвентарні книги причтових будівель церкви; описи церковного майна; звітні відомості церковно-парафіяльних шкіл; копії царських Указів та маніфестів; книги обліку надходжень добровільних пожертвувань та прочитаних проповідей; літописи сіл; кошториси на будівництво храмів; відомості про кількість церковних земель та стан церковної пасіки. Серед однотипних документів знаходимо також і особливі, які з невідомих причин потрапили до їх складу.

Так, у фондах Миколаївської церкви с. Воробіївка Черкаського повіту зберігається праця ректора Казанської духовної семінарії архімандрита Іннокентія – «Богословие обличительное» за 1863 р. [9]; Богословської церкви с. Суха Калигірка Звенигородського повіту є опис ікони Сухокалигірської божої матері за 1868 р. [10]; полкової Преображенської церкви Брянського єгерського полку 9-ї піхотної дивізії – листування священників церкви з командуванням полку і дивізії з службових і релігійних питань; список убитих військових чинів у війні 1877 р. [11]; Богородицької церкви с. Івангород Чигиринського повіту – Уставна грамота генерала від кавалерії, героя Вітчизняної війни 1812 р. Миколи Миколайовича Раєвського за 1866 р. [12].

Богданівська (Іллінська) церква в с. Суботів має історичне значення, як місце поховання гетьмана Богдана Хмельницького, яку він сам збудував у 1651 р. [13]. В Уманській церкві, яка після землетрусу 1846 р. була розібрана, похована Софія Потоцька, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших європейських дворів монархів визнало за найкращу жінку епохи [14]. На кладовищі довкола св. Троїцької церкви у Млієві знаходяться могили родини Симиренків – купців І-ої гільдії, промисловців, видатних вчених помологів, соціологів та меценатів. Після Другої світової війни пам'ятники були зруйновані, а могили зорані [15]. Католицький костіол в с. Таганча Канівського району вважається родинним сім'ї землевласника графа Осипа Понятовського – гвардії полковника, засновника першої в Україні суконної фабрики, його синів Августа і Цезаря – учасників польського повстання 1863 р. За часів громадянської війни склеп було пошкоджено, а в 1925 р. труни по-варварському спалено.

Традиційні документи (метричні книги, сповідні розписи, книги шлюбних обшуків, дошлюбні свідоцтва, список парафіян, ревізські казки) використовуються, як правило, для генеалогічних досліджень. Серед них, особливо, значний і не розкритий, у повному обсязі, інформаційний потенціал мають матеріали церковної реєстрації актів цивільного стану.

Джерела церковного походження знайшли достатньо широке використання у світовій

науковій практиці ще у 1950-х роках. Так, французьким демографом Луї Анрі був розроблений метод «відновлення історії сімей» [16]. У подальшому, він знайшов своє поширення і в українській історичній демографії.

Першоджерелом фіксації вікового і цивільного стану населення є метричні книги – основне джерело для вивчення демографічної структури населення, як держави в цілому, так і окремих населених пунктів зокрема, а також родинних зв'язків [17]. Генеалогічні дослідження вимагають знань таких допоміжних історичних дисциплін, як геральдики, історичної географії, хронології, ономастики, антропоніміки та топоніміки. В метричних книгах подається інформація про кількість народжених, місяць і день народження, імена народжених, прізвище, ім'я, по-батькові, соціальний стан, віросповідання батьків та хрещених батьків новонародженого та осіб, хто проводив таїнство хрещення. В інформації про тих, хто взяв шлюб подається кількість шлюбів, місяць і день шлюбу, прізвище, ім'я, по-батькові, соціальний стан, віросповідання нареченого та нареченої, яким за рахунком є цей шлюб для кожного з молодих, про особу, хто проводив таїнство та тих, хто був поручителями. У відомостях про померлих повідомляється стать померлого, місяць і день смерті, прізвище, ім'я, по-батькові, соціальний стан, причина смерті померлого, та про особу, хто проводив сповідання, організував поховання і де поховано померлого.

Вивчення метричних книг дозволяє отримати цінну інформацію про причину вибору імені при народженні. Позашлюбні діти записувались на ім'я матері, і лише, в окремих випадках на ім'я батька. Дослідникам родів важливо знати про те, що потрібна форма імен виникла поступово: раніше за все виникло ім'я, потім по-батькові, і тільки з середини XIX ст. прізвище. У польських та руських прізвищах суфікс «ський» вказував на належність до заможного прошарку у суспільстві та наявність землеволодіння.

Представникам духовенства почали надавати прізвища тільки з XVIII ст. Більша частина з них походила від назв церков, на честь святих, пророків, церковних свят, ікон, географічних назв місцевості, в якій вони мешкали,

та ін. Відомості про причини, форми і особливості виникнення власних імен допомагають вирішувати питання ідентифікації осіб з однаковими іменами і прізвищами, які належать до конкретного роду [18]. Вивчення родоводу – дуже тонка і делікатна тема, яка вимагає занурення в певний соціокультурний пласт, отримання знань про стан, традиції, рід занять, участь у військових змаганнях та інші відомості з історії роду.

Наявність інформації, що міститься в метричних книгах дозволяє виявити вікову структуру шлюбів і смертності; сезонність народжень, шлюбів, смертності; визначити напрямки шлюбних міграцій. Ці відомості дозволяють встановити природний приріст населення конкретного населеного пункту; відновити історію родин, а також їх зв'язок з іншими мешканцями конкретних населених пунктів через запрошення їх як хрещених батьків та поручителів.

Не менш цікавими документами є ревізькі казки, як джерело важливої демографічної інформації [19] та сповідні розписи, в яких сконцентровано відомості про чисельність та соціальну структуру православного населення [20]. У фонді Черкаське повітове казначейство знаходимо ревізькі казки міщанських православних, єврейських та купецьких православних товариств м. Черкас за 1834-1858 рр. [21]; додаткові ревізькі казки кріпосних, казенних та поміщицьких селян, сімейств рекрутів і відставних від військової служби Черкаського повіту [22]. Цінна інформація щодо ведення церковного господарства є в прибутково-видаткових книгах та книгах ревізій. Певну інформаційну цінність становлять документи з адміністративно-кадрових призначень, порушень церковнослужителями уставних норм. Не менш важливими є документи з виборів церковних старост, в яких сконцентрована інформація про моральний і духовний стан парафії, кількість та поіменний склад прихожан церкви. Так, в протоколі виборів церковних старост Соборно-Успенської церкви м. Канева від 29 травня 1889 р. зазначено, що на наступне триріччя, одногolosно, було продовжено перебування на цих посадах раніше обраних прихожан – міщан м. Канева, як таких, що заслужили довіру у громади «по их трезвости и

чесности поведення признаемы благонадежними, а потому доверяем как наблюдение за церковным имуществом, так и хранение и расхождение церковных сумм» [23].

Серед документів церковної звітності кінця XVIII ст. з'явилися шнурові книги, до яких вносились прибутки від торгівлі церковними свічками [24], так звані, свічні збори [25], крім того, кухлеві та причтові збори, пожертвування прихожан, книги обліку грошових витрат, описи церковного майна та книг. Але ці документи містять не повну інформацію про церковні прибутки, більшість з них приховувалась причетниками. Певне наближення до істинного матеріального статку духовенства дають численні метричні книги та сповідальні розписи, книги обшуку оскільки за виконання цих обрядів, в обов'язковому порядку, бралася плата [26].

В архівних фондах є чимало відомостей про історію церков, які зосереджено в клірових відомостях, літописах і описах церков та послужних формулярних списках служителів церкви. В них подано описання зовнішнього вигляду церков, зазначено дати їх будівництва, наявність землі та іншої власності, церковного майна, чисельність прихожан за соціальним статусом та вид їх занять, відстань церкви від консисторії, благочинного та повітового міста. Наведено перелік населених пунктів, що входили до складу парафії церкви. Крім того, вказано прізвища власників сіл, хуторів з кількістю дворів у них [27].

Указом від 7 березня 1722 р. Синод зобов'язав усіх священників щорічно складати клірові відомості. Тим самим було покладено початок систематичному обліку населення. Важливу частину документів складають клірові відомості, в яких зібрані відомості статистичного характеру про стан церков округу, кількість і склад священнослужителів, церковне майно [28], використання церковних коштів [29]. Саме клірові відомості були первинною ланкою церковного обліку і є цінним історичним джерелом для історико-статистичних досліджень [30]. Форми клірових відомостей упродовж десятиліть змінювались і розширювались інформацією про парафіяльний храм, його причт, церковну землю, школу, станово-конфесійний склад населення, динаміку змін демографічної ситуації.

Серед численних матеріалів різних релігійних фондів збереглося чимало документів органів державної влади та вищого духовенства. Зокрема, копій указів і маніфестів імператора, Синоду, циркулярів Київської духовної дикастерії, Черкаського духовного правління [31]. Ці документи містять відомості про формування політики держави та вищого релігійного керівництва щодо їх діяльності і дають можливість краще зрозуміти механізм формування державної політики по відношенню до духовенства в різні часові періоди.

Певну джерелознавчу цінність мають документи, які відображають діяльність благочинних, що діяли в повітових містах і представлені першою дільницею третього та четвертого округів Звенигородського повіту та третього і п'ятого округів Черкаського повіту.

Посада благочинного була затверджена в російській православній церкві в першій половині XVIII ст. і ліквідована у 1917 році. Вперше вона згадується в Духовному Регламенті 1719 року. Благочинні здійснювали нагляд за проведенням церковної політики, веденням господарства, поведінкою духовенства, приводили у виконання розпорядження єпархіального керівництва, приймали адміністративно-судові рішення над причтом. Надзору благочинного належали від 10 до 30 ближніх церков, які входили в його округ. Документи благочинних, що зберігаються в архіві охоплюють хронологічні рамки з 1800 по 1920 рр. і представлені копіями указів Київської духовної консисторії, рапортами священників про відвід земельних ділянок, надання допомоги вдовам, сиротам, сім'ям солдат [32], стан церков та притулків [33], рапортами і листуванням священників про діяльність приходських комітетів та асигнування коштів на ремонт церков [34].

Важливу роль відігравали благочинні у сприянні відкриттю в селах церковно-приходських шкіл і училищ, наглядом за їх діяльністю і утриманням [35]. Так, Київське Губернське правління своїм розпорядженням 1860 р. до благочинних наголошувало вирішити організаційні питання щодо залучення підвідомчих їм священнослужителів до організації при кожному приході «православного русского обучения детей крестьянских, кото-

рое должно быть, сколько можно, просто и не сложно и состоять должно быть в обучении правилам веры православной и молитвам, букварю, часослову и псалтыри, а также счету и письму, по сколько можно, простому и наглядному способу, например, на большой черной доске, хорошо и доступно для всех установленной, мелом или крейдою, дабы дети, обучаясь сами, могли взаимно обучать других меньших» [36].

У державному архіві зберігається 10 фондів церковно-приходських шкіл та двох духовних училищ. Найбільш характерні документи – розпорядження інспектора народних училищ; циркуляри повітового відділення губернської єпархіальної училищної ради; протоколи педагогічних рад; звіти про діяльність училищ і шкіл, класні журнали, списки учнів та екзаменаційні листи; копії розписок у отриманні грошей на ремонт школи; каталог книг школи, інвентарна книга, розписки про отримання свідоцтва про закінчення школи [37].

Цікавим та інформативно наповненим є фонд Ротмистрівської двокласної церковно-приходської школи, в якому відклались копії циркулярів Всеросійської та Київської губернської єпархіальних училищних рад до постанови Тимчасового Уряду від 20 липня 1917 р. про передавання всіх церковних шкіл у відомство Міністерства народної освіти; Київського генерального секретаріату у справах освіти про ведення навчання українською мовою у школах України, про організацію курсів дошкільних вихователів; циркуляри Черкаської повітової шкільної ради про асигнування коштів школам, про організацію для вчителів українознавчих курсів у м. Кив та м. Сміла, про перехід діловодства шкіл на новий (григоріанський) стиль [38].

При церковно-приходських школах створювались опікунські ради, на які покладалась обов'язки з благоустрою і утримання шкіл, господарських питань, організації харчування та доставки учнів до школи, придбання підручників, проведення концертів та літературно-вокальних вечорів. До складу церковно-шкільних опікунств входили: завідуючий та опікун школи, учитель, представники від міської влади і земства та дві виборні особи від православного населення. [39].

Окремо можна виділити фонд Черкаського повітового відділення Київської єпархіальної училищної ради. Цей фонд містить циркуляри Київської єпархіальної училищної ради про організацію діяльності церковно-приходських шкіл; журнали засідань Черкаського повітового відділення та шкільної комісії; листування з Київською єпархіальною училищною радою, благочинними повіту, інспекторами народних училищ, повітовою земською управою, завідуючими шкіл з кадрових, господарських та фінансових питань; акти та звіти про діяльність учбових закладів; акти іспитових комісій шкіл повіту; послужні списки учителів шкіл повіту; списки шкіл по округах повіту; списки вихованців шкіл по селах повіту; акти про рух грошових коштів по повітовому відділенню [40].

Для задоволення духовних потреб все зростаючого населення на терені Середнього Подніпров'я в XV-XVII ст. виникає велика кількість монастирів. За деякими даними на території сучасної Черкащини у XVI-XX ст. діяло близько 30 монастирів. Нині в числі діючих їх лише чотири: Красногорський, Лебединський, Мотронинський та Онуфріївський. Документи лише двох з них – Лебединського Миколаївського жіночого і Жаботинського Онуфріївського чоловічого та ще чотирьох ліквідованих монастирів зберігаються в державному архіві області [41]. У ліквідованому Мошногірському Вознесенському козацькому монастирі за словами Л.Похілевича «...скитался несчастный сын Хмельницкого Юрий, сделавшийся из гетьмана монахом» [42].

Не можна обійти увагою статистичні відомості Виноградського Успенського [43], Жаботинського Онуфріївського [44], Корсунського Онуфріївського [45], Медведівського Миколаївського [46], Мотронинського Троїцького [47], Мошногірського Вознесенського чоловічих [48], та Чигиринського Троїцького [49] і Лебединського Миколаївського жіночих [50] монастирів в яких зібрана інформація про їх місцезнаходження; внутрішні і зовнішні монастирські будівлі, їх історія побудови, функціонування і особливості оздоблення; види господарської діяльності; кількість ораної та сінокісної землі, лісових угідь, монахів та коштів [51].

Про динаміку церковного землеволодіння йдеться насамперед в копіях указів імператора, Синоду, циркулярах духовних консисторій. Так, Указом Імператора від 28 листопада 1847 р. було введено обов'язкове ведення інвентарів маєтків поміщиків із зазначенням в них відомості про кількість членів сім'ї, ораної і сінокісної землі, інвентарю, худоби, селянських дворів у господарстві [52] та «особливі правила» з керування цими маєтками, в яких зазначались обов'язки селян [53]. Листування Мошенського ігумена Іосафа Якимовича Рафаїла [54] поширює наші знання про взаємовідношення місцевих церковних ієрархів з власниками земель, всередині яких був розташований монастир. Землі Мошногірського монастиря приносили чималий прибуток монастиреві, через що неодноразово виникали суперечки між братією та мошенськими власниками [55] і, можливо, тільки завдяки Універсалу, виданому 1671 р. гетьманом Петром Дорошенком на володіння Мошногірському Вознесенському монастирю «з заборонаю втручання в маєтності і справи обителі військової та городової старшини, мошенських обивателів й посполитих», а пізніше гетьманом Іваном Мазепою 1708 р. «на всі його володіння» землі довгий час залишались у монастирському володінні [56]. Така ж доля спіткала і Мотронинський монастир, про що у 1749 р. будівничий монастиря схимонах Ігнатій звернувся до управителів Чигиринського староства з проханням покласти край таким непорозумінням і визнати монастирське право на володіння землею, яке було підтверджено відповідним Височайшим дозволом [57]. Із судової справи 1856 р. за спірні землі між Корсунським монастирем і князем П.П. Лопухіним дізнаємося про самовільне заволодіння ним монастирськими землями та за рішенням Сенату їх повернення. Вочевидь, наданий для розгляду Сенату підтверджувальний Універсал 1707 р., гетьмана Івана Мазепи на угіддя Корсунському Онуфріївському монастирю переважив всі княжі доводи [58].

Документи фондів Звенигородського, Золотоніського, Черкаського та Чигиринського духовних правлінь представляють певний інтерес для вивчення історії церков і охоплюють хронологічні рамки з 1722 по 1910 рр. Слід заува-

жити, що найчисленнішим та інформативно наповненим є фонд Чигиринського духовного правління, який налічує 2358 справ за 1760-1895 роки.

Духовні правління були створені згідно з Указом Сенату від 9 вересня 1775 р. на заміну протопопських правлінь. Після уточнення розділу губерній на повіти у 1798 р. вони діяли як колегіальна установа, яка здійснювала церковне керівництво на території повіту, була нижчою інстанцією церковного суду і підпорядковувалась духовній консисторії. Члени правління призначались єпархіальною владою. Наприкінці ХІХ ст. духовні правління поступово скорочувались з передаванням функцій консисторії та благочинним радам.

Характерними документами цих установ є копії імператорських указів та указів Київської Переяславської і Полтавської духовних дикастерій та консисторій, урядового Синоду духовних правлінь про проведення богослужбових обрядів; рапорти та донесення духовних правлінь про призначення і переміщення на посадах духовних осіб, відбір дітей церковнослужителів для хору Києво-Печерської лаври; рапорти благочинних про відкриття церковно-приходських шкіл, заборону священнослужителям проводити церковні обряди в інших приходах, введення метричних книг, дозвіл старовірам мати свої церкви; журнали засідань правлінь; листування з різних церковних питань; статистичні звіти про народження смерть та шлюби прихожан; клірові відомості; сповідні розписи; відомості про причти, прихожанах, стан та майно церков; реєстр відомостей церков про покарання священників за провини, відведення церквам земельних ділянок, розшук солдат-утікачів і кріпаків; іменні списки канцелярських службовців священнослужителів і їх дітей та ін. У фонді Звенигородського духовного правління зберігається Інструкція Синоду від 17 квітня 1808 р. про обов'язки і компетенції церковних старост [59].

Важливим за своїм інформаційним наповненням є фонди римо-католицького віросповідання. У фонді Звенигородський декан Луцько-Житомирської римо-католицької духовної консисторії містечка Мошни Черкась-

кого повіту відклались повідомлення Луцько-Житомирської римсько-католицької духовної консисторії; правила реєстрації переходу осіб із православних у католицизм за 1915-1916 рр.; метричні свідоцтва і свідоцтва про надання дозволів на шлюб парафіян; листування з настоятелями костьолів про порядок видавання метричних свідоцтв і зберігання метричних книг за 1861-1901 рр. [60]; правила реєстрації переходу осіб з православного в католицьке віросповідання [61]. У фонді римо-католицького костьолу містечка Мошни збереглися метричні книги, списки парафіян по населених пунктах, описи рухомого і нерухомого майна костьолу, книга сповідання прихожан [62], а у фонді Смілянського римо-католицького костьолу – лише списки парафіян костьолу [63]. З переліку речей, які перебували в Уманському краєзнавчому музеї, дізнаємося не тільки про існування Маньківського Тро-

їцького чоловічого православного монастиря, але і те, що короткочасно він функціонував як уніатський [64].

Ці та інші документи становлять велику цінність для реконструкції взаємин духовенства з прихожанами церкви, ведення господарської діяльності.

Отже можна зробити висновок, що матеріали Державного архіву Черкаської області є важливою складовою джерельної бази з історії православної церкви України. Виявлені джерела створюють хоч і не повну, але широку картину церковного життя регіону, можуть служити репрезентативною базою для реконструкції історичного розвитку християнської церкви в Черкаському краї, визначення особливостей системи управління, церковно-територіального устрою, статусу духовенства в контексті історії окремого населеного пункту.

Джерела та література

1. Кривенко С. До історії автокефалії // Родовід. – Черкаси. – 1991. – Друге число. – С. 50-51; 3 історії антирелігійних кампаній // Родовід. – Черкаси. – 1992. – Третє число. – С. 42-47; Велике полювання на відьом в с. Подорожньому Чигиринського повіту року 1833 // Родовід. – Черкаси. – 1992. – Число четверте. – С. 76-83; До історії відносин радянських установ та православної церкви. Черкащина 1944-1965 рр. // Родовід. – Черкаси. – 1996. – № 13. – С. 31-56.

2. Горенко Л. Чигиринський Троїцький жіночий монастир. Історичний нарис // Родовід. – Черкаси. – 1992. – Число четверте. – С. 59-66.

3. Мариновський Ю. Черкаська минувшина. – Черкаси «Відлуння-Плюс». – 2001. – С. 56

4. Таранець С. Старообрядчество города Киева и Киевской губернии. – К., 2004. – С. 27-29.

5. Клименко Т. Охорона пам'яток історії та культури Чигиринщини в 20-х роках ХХ ст.: за документами Державного архіву Черкаської області // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. зб. наук. Праць. Вип. 6. – К., 2003. – С. 91-111; Пам'яткоохоронна робота на Черкащині. Збірник. – Черкаси, 2005. – № 8. – С. 149-158.

6. Папакін Г. Церковні фонди християнських конфесій у складі Національного архівного фонду України: структура, зміст, історія // Студії архівної справи та документознавства / Редкол.: Ляхощкий В.П. (гол.ред.), Матяш І.Б. (заст. гол.ред.) та ін. – К., 2001. – Т. 7. – С. 5-13.

7. Держархів Черкаської області (далі – ДАЧО), ф. Р-4313, оп. 3, спр. 162, арк. 6-11.

8. Святі новомученики і сповідники Черкаські: життя, подвиги, страждання // Черкаси. – Видання Черкаської єпархії Української Православної церкви, 2001. – С. 49.

9. ДАЧО, ф. 169, оп. 1, спр. 25, арк. 13-20.

10. ДАЧО, ф. 152, оп. 27, спр. 30, арк. 1-25.

11. ДАЧО, ф. 386, оп. 1, спр. 15, арк. 1-11.

12. ДАЧО, ф. 573, оп. 1, спр. 17, арк. 4.

13. ДАЧО, ф. Р-131, оп. 1, спр. 29, арк. 54.

14. ДАЧО, ф. Р-5624, оп. 1, спр. 48, арк. 53.

15. ДАЧО, ф. Р-5624, оп. 1, спр. 36, арк. 24.

16. Анри Л, Блюм. А. Методика анализа в исторической демографии. – М., 1997. – С. 9.

17. Кабузан В.М. Метрические книги // Народонаселение. Энциклопедический словарь. – М., 1994. – С. 229.

18. Романова С.М. Как найти свои корни // Вестник архивиста. Информационный бюллетень. – № 2(44). – 1998. – С. 107-108.

19. Троицкая И.А. Ревизии населения, как источник демографической информации. Методологические проблемы. – М., 1995.

20. Миронов Б.Н. Исповедальные ведомости – источник о численности и социальной структуре православного населения России XVIII – первой

половины XIX вв. // Вспомогательные исторические дисциплины. – Т. XX. – Л., 1989. – С. 102-117.

21. ДАЧО, ф. 285, оп.1, спр. 3, арк. 1-996.
22. ДАЧО, ф. 285, оп.1, спр. 24, арк. 1-91.
23. ДАЧО, ф. 256, оп. 1, спр. 18, арк. 1.
24. ДАЧО, ф. 283, оп. 1, спр. 17, арк. 17.
25. ДАЧО, ф. 283, оп. 1, спр. 17, арк. 11.
26. ДАЧО, ф. 403, оп. 21, спр. 1, арк. 13, 113-114.
27. ДАЧО, ф. 334, оп. 1, спр.40, арк. 1 – 4; ф. 403, оп. 29, спр. 9, арк. 1-10.
28. ДАЧО, ф. 346, оп. 1, спр.1, арк. 1-85.
29. ДАЧО, ф. 347, оп. 1, спр 12, арк. 1-109.
30. Кузнець Т.В. Клірові відомості православних церков Уманського повіту за 1913 рік про населення регіону напередодні Першої світової війни // Південний архів. Випуск № 22. – Херсон. – 2006. – С. 167.
31. ДАЧО, ф. 165, оп. 1, спр 7, арк. 1-250; ф. 169, оп. 1, спр. 5, арк. 1-55; ф. 260, оп. 1, спр. 36, арк. 1-29.
32. ДАЧО, ф. 347, оп. 1, спр. 7, арк. 1-67.
33. ДАЧО, ф. 445, оп. 1. спр.7, арк. 1-27.
34. ДАЧО, ф. 348, оп. 1, спр. 23, арк. 1-154.
35. ДАЧО, ф.150, оп. 1, спр.1, арк. 1-117.
36. ДАЧО, ф.283, оп.1, спр, 17, арк. 4, 10.
37. ДАЧО, ф. 121, оп. 1, спр, 3, арк. 6.
38. ДАЧО, ф. 130, оп. 1. спр. 4, арк. 18.
39. ДАЧО, ф. 247, оп. 1, спр. 47, арк. 18.
40. ДАЧО ф. 142, оп. 1, спр. 17, арк. 1-9.

Татьяна Клименко

Источники Государственного архива Черкасской области о деятельности религиозных общин и организаций Черкасщины

В статье освещены информационная наполненность и характеристика фондов Государственного архива Черкасской области к истории существования и деятельности религиозных общин и организаций на территории Черкасщины.

Ключевые слова: архив, фонды, религиозные учреждения.

Tetiana Klymenko

Sources State Archives of Cherkassy region the history of religious communities and organizations of Cherkassy region

The article provides information on the funds and the fullness of the State Archives of Cherkassy region in the history of the existence and activities of religious communities and organizations on the territory of Cherkassy region.

Key words: archives, funds, religious institutions.

41. ДАЧО, ф. 148, ф. 149, ф. 334, ф. 335, ф. 336, ф. 422.

42. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 620.
43. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, 162-167.
44. ДАЧО, ф. 149, оп, 1, спр. 8, арк. 130-133.
45. ДАЧО, ф. 149, оп. 1. спр. 86, арк. 152-157.
46. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 8, арк. 147-149.
47. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, арк. 137-140.
48. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, арк. 144-145.
49. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, арк. 183-189.
50. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, арк. 178-181.
51. ДАЧО, ф. 149, оп. 1, спр. 86, арк. 130-167.
52. ДАЧО, ф. 661. оп. 1, спр. 205 а, арк. 27-29; ф. 339, оп 1, спр. 1, арк. 15-19.
53. ДАЧО, ф. 283, оп. 1, спр. 17, арк. 7.
54. ДАЧО, ф. 148, оп. 1, спр. 200, арк. 2.
55. ДАЧО, ф. 148, оп. 1, спр. 41, арк. 10.
56. ДАЧО, ф. 148, оп. 1, спр. 41, арк. 86.
57. ДАЧО, ф. 420, оп. 1, спр. 1383, арк. 6.
58. ДАЧО, ф. 896, оп. 1, спр. 700, арк. 52-54.
59. ДАЧО (ф. 352, оп. 1, спр. 19, арк. 4-8.
60. ДАЧО, ф. 363, оп. 1, спр. 1, арк. 36.
61. ДАЧО, ф. 363, оп. 1, спр. 2, арк. 1-12.
62. ДАЧО, ф. 385, оп. 1, спр. 12, арк. 1-14.
63. ДАЧО, ф. 421, оп.1, спр. 1, арк. 1-11.
64. ДАЧО, ф. Р-3990, оп. 1, спр. 63, арк. 58.